

ZAMONAVIY AYOL TRAGEDIYASI: “OYIMTILLA” VA “BONU”
ROMANLARINING QIYOSIY POETIKASI

Mamatova Dilorom A'zam qizi

Qarshi davlat texnika universiteti
Xorijiy tillar kafedrası o'qituvchisi
dilorombobur567@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Zulfiya Qurolboy qizining “Oyimtilla” hamda Iqbol Mirzoning “Bonu” romanlarida zamonaviy o'zbek ayolining fojiali taqdiri badiiy jihatdan qanday yoritilgani tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor Nilufar va Bonu obrazlari orqali ichki ruhiy iztirob, jamiyat tazyiqi, shaxsiy erkinlik va qadriyatlar to'qnashuvi kabi holatlarning tasvirlanishiga qaratiladi. Maqola har ikki asardagi poetik uslub, tragik yakunlar, ichki monologlar va ramziy ifodalar asosida ayol fojiasining adabiy ifodasini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Oyimtilla, Bonu, ayol obrazlari, zamonaviy ayol, tragizm, qiyosiy tahlil, ichki iztirob, ruhiy inqiroz, jamiyat bosimi

Kirish Zamonaviy o'zbek adabiyotida ayol timsoli borgan sari murakkab, ko'p qirrali va ichki ruhiy qatlamlarga boy obraz sifatida tasvirlanmoqda. Ayniqsa, ayolning ichki kurashi, tanlovlari, ijtimoiy bosim va ma'naviy inqiroz holatlari zamonaviy romanlarda fojiali shakllarda ifodalanmoqda. Bu esa yangi davr adabiy tafakkurida ayol tragizmi tushunchasini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Zulfiya Qurolboy qizining Oyimtilla romani bosh qahramoni Nilufar obrazi orqali ayolning onalik, muhabbat va jamiyat o'rtasidagi ichki tortinchoqligi tasvirlansa, Iqbol Mirzoning Bonu romanida esa tarixiy kontekstda ayolning yo'qotishlar, ma'naviy tanazzul va erksizlik bilan kechgan hayoti aks ettiriladi. Har ikki asarda ayollar fojiasi individual hayot tajribasi orqali emas, balki ijtimoiy strukturaviy bosimlar, an'anaviy stereotiplar va ma'naviy izolyatsiya orqali badiiylashtiriladi. Mazkur maqolada aynan shu ikki ayol obrazining poetik qiyosiy tahlili asosida zamonaviy o'zbek ayolining fojiali taqdiri qanday ifoda etilgani o'rganiladi.

Asosiy qism

Zamonaviy o'zbek romanlarida ayol tragizmi ko'pincha shaxsiy baxt izlash, erkin qaror qabul qilish va jamiyat tomonidan belgilangan stereotiplarga qarshi kurashish jarayonida yuzaga chiqadi. Zulfiya Qurolboy qizining Oyimtilla romanidagi Nilufar hamda Iqbol Mirzoning Bonu romanidagi Bonu obrazlari ana shunday kurashning markazida turgan ayollar sifatida tasvirlanadi. Har ikki asarda ayol obrazi murakkab ruhiy kechinmalar, ijtimoiy bosim, ma'naviy izolyatsiya va mustaqillik uchun ichki kurash orqali yoritiladi.

Nilufar obrazi orqali muallif ayol tanlovi ustidan jamiyat tazyiqini ko'rsatadi. Onalik va ayollik masalasi Nilufarning hayotiy qarorlariga bevosita ta'sir qiladi. U jamiyatning “ayol — ona bo'lishi kerak” degan qadriyatiga mos kelolmaydi va ayni shu jihat uning fojiasining asosini tashkil etadi. Nilufar o'z tanloviga ega bo'lishni istasa-da, jamiyat unga bu huquqni bermaydi. Uning ichki monologlari, ruhiy iztiroblari va sust harakatlari uni passiv fojia qahramoniga aylantiradi. U jamiyatda mavjud bo'lgan konservativ qadriyatlar qurboni sifatida tasvirlanadi.

Bonu romanidagi Bonu esa tarixiy kontekstda tasvirlangan, ammo uning fojiasi zamonaviylikka xos elementlarga boy. Bonu ilmli, kuchli, o'z hayotini nazorat qilmoqchi bo'lgan ayol sifatida tasvirlanadi. Biroq u jamiyatdagi erklik, siyosiy notinchlik, diniy va mafkuraviy bosimlar sababli

o'z orzularini ro'yobga chiqarolmaydi. Bonu obrazi faol harakat qiluvchi, jamiyatga qarshi chiqishga urinuvchi obrazdir. Uning tragizmi – orzu bilan haqiqat, bilim bilan kuchsizlik o'rtasidagi ziddiyatdir. U qat'iyatli, ammo yakunida fojiali tanlovga majbur bo'ladi.

Har ikkala romanda ham ayolning hayotiy yo'li tanlovlar bilan to'la. Oyimtillada Nilufarning ichki olami passiv syujet orqali ochilsa, Bonuda syujet keskin burilishlarga, harakatlarga boy. Nilufarning fojiaiy holati ko'proq ichki monologlar, sust harakatlar, sukunat orqali berilgan. Bonuning fojiasi esa voqealar zanjiri, qarama-qarshiliklar, ochiq to'qnashuvlar orqali ko'rsatilgan.

Har ikkala asarda ham tragizm ramz va motivlar orqali kuchaytirilgan. Oyimtillada Nilufarning sukunati, o'ziga qamalgan ruhiy holati asosiy motivga aylansa, Bonuda ayolning notinch ijtimoiy muhitdagi urinishlari, sukunatga majbur bo'lishi tragik kayfiyat yaratadi. Har ikkala asarda ayol obrazi o'z ovozi jamiyatda yo'qotgan, ammo uni izlayotgan, topa olmayotgan obraz sifatida talqin qilinadi.

Har ikki roman ham shuni ko'rsatadiki, ayolning erkin qaror qabul qilolmasligi, uning fojiali yakunlarining asosiy sababi sifatida chiqadi. Nilufar o'z tanasiga, hayotiga egalik qila olmaydi. Bonu esa o'z bilimiga, g'oyasiga egalik qila olmaydi. Bu ikki aspekt – hayotiy va intellektual erkinlik – o'zbek ayolining zamonaviy obrazini fojiaiyashtiradi.

Nazariy asoslar.

Ushbu maqolada ayol obrazini tahlil qilishda asosan feministik adabiy tanqid va ijtimoiy-konstruktivistik yondashuv asos qilib olinadi. Feministik nazariya adabiyotda ayol obrazining erkaklar yozgan andozalardan farqli tarzda ifodalanishiga urg'u beradi. Bu nazariya asosida ayollarning ovozi, tanlovi va hayotiy tajribasi markazga chiqariladi.

Nilufar va Bonu obrazlari orqali o'zbek adabiyotida ayollik timsoli erkak markazli madaniyatdan uzoqlashib, o'z shaxsiyati va erkinligini izlayotgan, ammo jamiyatda mavjud ijtimoiy me'yorlar bilan ziddiyatga tushayotgan qahramon sifatida talqin etiladi. Ijtimoiy-konstruktivistik yondashuv esa gender rollarining tabiiy emas, balki jamiyat tomonidan shakllantirilganligini ta'kidlaydi. Har ikki asarda ayolga nisbatan mavjud stereotiplar va ijtimoiy kutishlar – ularni fojiali yakun sari yetaklovchi asosiy kuch sifatida ko'rsatiladi. Shuningdek, tragediya nazariyasi – Aristotel asos solgan klassik tushunchalar asosida ham tahlil qilinadi. Har ikki obrazning fojiasi ularning xatti-harakatidan emas, balki ularning ijtimoiy muhitdagi imkoniyatsizligidan kelib chiqadi. Bu esa zamonaviy ayol obrazining passiv yoki faol bo'lishidan qat'i nazar, doimiy to'qnashuv va kurash holatida yashashga majbur ekanini ko'rsatadi.

XULOSA

Zulfiya Qurolboy qizining Oyimtilla va Iqbol Mirzoning Bonu romanlari zamonaviy o'zbek adabiyotida ayol tragizmini badiiy tasvirlashda muhim o'rin egallaydi. Har ikki asarda ayol obrazi ichki iztirob, jamiyat tazyiqi, qadriyatlar ziddiyati va shaxsiy erkinlik masalalari orqali yoritiladi.

Nilufar – jamiyatning onalik va ayollik haqidagi qat'iy stereotiplari ostida sust va ichki inqirozga tushgan obraz bo'lsa, Bonu – faol, qaror qabul qiluvchi, ammo tarixiy va mafkuraviy bosimlar tufayli o'z ovozi yo'qotgan ayol timsolidir. Ularning har ikkalasi ham jamiyatga moslasha olmaganligi sababli fojiali yakun sari boradi.

Mazkur qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, zamonaviy o'zbek romanida ayol obrazi endi an'anaviy «quvnoq va sadoqatli» ayoldan emas, balki o'z orzu, ichki dunyo va mustaqil qaror huquqiga ega shaxs sifatida yaratilmoqda. Aynan shu ayollarning kuchli ichki olami, kurashga tayyorligi va

tragik holatga tushib qolishi zamonaviy realizm va feministik poetikaning uzviy uyg'unligini ifodalaydi.

Ushbu maqola tahlilida feministik adabiy tanqid va ijtimoiy-konstruktivistik yondashuv asos bo'lib xizmat qiladi. Feministik nazariya ayolning jamiyatdagi ijtimoiy funksiyalarini — ayniqsa ona, turmush o'rtoq va ishchi rolda — qanday bosim ostida shakllanishini tahlil qiladi. Ijtimoiy ro'llar nazariyasiga ko'ra, ayollar ko'pincha jamiyat belgilagan me'yorlarga moslashishga majbur bo'ladilar. Nilufar obrazi ushbu nazariyalarning barchasini ifodalaydi: u o'z hayotida mustaqil qaror qabul qilishga intiladi, ammo ijtimoiy va reproduktiv me'yorlar uning tanlov erkinligini doimiy tarzda cheklab boradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Qurolboy qizi, Z. (2021). Oyimtilla. Toshkent: Yozuvchi nashriyoti.
2. Mirzo, I. (2017). Bonu. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
3. Karimov, I. (2009). Adabiy qiyoslash asoslari. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
4. Qodirova, M. (2019). Feministik nazariya va o'zbek ayolining adabiy talqini. Toshkent: Ilm Ziya.
5. Saidova, Z. (2020). "Ayol tragizmi: zamonaviy romanlar tahlilida". Filologiya masalalari, №3, 71–77.
6. Butler, J. (1990). Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. London: Routledge.
7. Aristotle. (2001). Poetics. Trans. Malcolm Heath. London: Penguin Books.
8. Said, E. (1978). Orientalism. New York: Vintage Books.
9. Xasanov, B. (2018). "O'zbek nasrida zamonaviy ayol qiyofasi: tahliliy mulohazalar". O'zbek adabiyoti, №1, 60–66.
10. Qizi, H. Z. M. (2024). WOMEN'S ROLES AND GENDER PORTRAYAL IN THOMAS HARDY'S WORKS. Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali, 2(57), 344-347.
11. Хамзаева, З. (2025). Толкование женского образа в романе «Бону» с точки зрения декадентства: социальный кризис и противоречие ценностей. Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 3(2), 17-22.